

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД МУЛЬТИЛАТЕРАЛЬНОГО ТА УНІЛАТЕРАЛЬНОГО МЕТОДІВ ВИБОРУ ІНОЗЕМНОГО ПРАВА

Г. В. Галущенко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри Міжнародного приватного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Питання застосування іноземного права залишаються одними з найбільш актуальних питань науки міжнародного приватного права. Виникнення колізійного законодавства є результатом намагань вчених-правників віднайти найбільш ефективні та найбільш раціональні способи вибору іноземного права.

Метою цієї статті є дослідження двох основних методів вибору іноземного права – унілатерального та мультилатерального, які лежать в основі сучасних законодавчих положень переважної більшості країн світу.

Завданням нашої роботи є порівняння цих двох методів вибору іноземного права, а також визначення їхніх особливостей.

Аналіз публікацій. Питання методології визначення іноземного

права досліджували такі вчені, як Дж. Руль, Д. Баседов, Ф. Ферарі та ін. Станом на сьогодні, у вітчизняній правовій науці відсутні спеціальні роботи, присвячені даній темі.

З початку виникнення правовідносин, ускладнених іноземним елементом, перед юристами та суддями завжди поставало питання, яким чином вибрати законодавство, яке буде регулювати ці правовідносини. На різних етапах розвитку міжнародного приватного права відповідь на це питання була різною, з урахуванням правових традицій кожної окремої країни. Однак всі спроби науковців виокремити певні методи вибору іноземного права можна узагальнити двома способами, які отримали назву «унілатералізм» та «мультилатералізм». Зауважимо, що хоча

ці методи і виникли в різні часові періоди, сьогодні вони є досі актуальними та знайшли своє відображення в колізійному законодавстві переважної більшості країн світу. Далі розглянемо кожен із цих методів більш детально.

Основний виклад матеріалу. Унілатералізм виник набагато раніше за мультилатералізм, ще у Середньовіччі. Зародження мультилатералізму датують ХІХ ст. та пов'язують із іменем Фрідріха Карла фон Савіньї. За територіальним поширенням мультилатералізм знаходив та досі знаходить своє поширення на території Європи, в той час як унілатералізм – на території США. Суть цих двох методів є абсолютно різною. Підґрунтям для унілатералізму є норма права, а мультилатералізму – правовідносини. Унілатералізм вста-

новлює необхідність застосування іноземного права до конкретних правовідносин, а мультилатералізм пов'язує ці правовідносини з певним правопорядком через колізійні прив'язки [1, ст. ст. 1385-1387].

В основі різниці між унілатералізмом та мультилатералізмом лежить розуміння природи та функцій міжнародного приватного права. Так, для унілатералізму приватне право, як і публічне, є вираженням державного суверенітету. Звідси, з точки зору унілатералізму, у тих випадках, коли правовідносини мають зв'язок із кількома юрисдикціями, виникає колізія між державами та їхніми інтересами. У зв'язку з цим, вибір застосованого права буде залежати від відповідного законодавства, перш за все, від його матеріальних норм. В той же час, мультилатералізм залишається нейтральним до законодавчих положень конкретної держави та її інтересів. Цей підхід спрямований на регулювання дій індивідуумів та захист їхніх свобод і охоронюваних інтересів. Саме тому для мультилатералізму у правовідносин, які мають зв'язок із більше ніж однією юрисдикцією, відсутні питання колізій між державами та їхніми інтересами, оскільки є лише інтереси між приватними особами. Звідси виходить, що метод мультилатералізму зводиться до балансу приватних інтересів, який можна віднайти за допомогою колізійних прив'язок, не беручи до уваги конкретні матеріальні норми застосованого права [2].

Варто зазначити, що деякі автори дещо по-іншому називають ці два підходи, а саме – називають їх політичною (унілатералізм) та класичною (мультилатералізм) школами. Попри різницю в назвах, концепція визначення методів залишається незмінною. Так, відповідно до класичної школи наукової думки, колізійне право слугує для розв'язання конфліктів між

приватними особами, його основними цілями є міжнародна уніфікація рішень та правова визначеність. Відповідно до політичної школи наукової думки, колізійне право слугує для вирішення колізій між державами і його цілями є фактичне правосуддя [1, ст. 1387].

Історія унілатерального методу розпочинається з XII ст., коли перед італійськими вченими-правниками постало питання: законодавство якого міста-держави слід застосувати до конкретної справи, яка має зв'язок із кількома такими містами. Як відповідь на таку колізію, вони почали застосовувати метод, який передбачав визначення просторового охоплення конкуруючих законодавств. Італійські вчені розділили відповідні законодавчі положення на дві основні категорії – персональну та територіальну. Положення, які були персональними, застосовувалися до справ за участі громадян міст-держав, незважаючи на їхнє місцезнаходження, а положення, які були територіальними, застосовувалися до усіх осіб, незалежно від того, чи були вони громадянами міста-держави, оскільки єдиною вимогою було проживання в цьому місті. Для того, щоб вирішити, до якої категорії слід віднести те чи інше положення місцевого законодавства, італійські вчені, а також їхні послідовники брали до уваги формулювання конкретних матеріальних норм. Пізніше в основу класифікації ліг намір законодавця. Попри різні спроби вчених застосувати різноманітні критерії для встановлення просторового охоплення місцевого законодавства, вони не змогли запропонувати загальні підходи для вирішення транскордонних справ [1, ст. ст. 1386-1386].

Із середини XIX століття такі ідеї піддавалися критиці та, врешті-решт, у XIX ст. були змінені новим підходом – мультилатеральним. Зачинателем цього методу вважають Карла Савіні, на думку

якого, приватне право є результатом громадянського суспільства, а не вираженням державних інтересів. Саме тому він стверджував, що в основі вибору права мають бути правовідносини, а не правові норми. Савіні вважав, що приватне право не пов'язане з державною владою взагалі, а є вираженням волі індивідуумів. Саме тому колізії, які виникають у правовідносинах, ускладнюються іноземним елементом, стосуються виключно окремих людей, їхніх свобод та інтересів та не мають нічого спільного з державними інтересами. Беручи до уваги те, що приватне право втілювало в собі вираження інтересів індивідуумів, правовідносини мали відповідати конкретній галузі права у просторовому відношенні. Савіні заперечував не лише основні догмати унілатерального підходу, але також і примат *lex fori*. На думку Савіні, для правовідносин була характерна певна осілість, певне місце. Мета колізійного законодавства, з точки зору мультилатералізму, полягала в тому, щоб віднайти саме те «місце» правовідносин. Для того, щоб знайти це місце, правовідносини були класифіковані у певні категорії. Критеріями віднесення правовідносин до категорій були такі фактори, як місце укладання угоди, місцепроживання особи та ін. На думку Савіні, метою колізійного права було «забезпечення міжнародної уніфікованості рішень» [5, ст. ст. 5-6].

Отже, мультилатеральний метод асоціюється з суто механічним розподілом норм права на такі категорії, як речові, особисті та змішані. Виникнення цього методу мало наслідком початок розвитку системи колізійного права. Відтак, усі правовідносини були пов'язані зі своїм конкретним законодавством, незважаючи на те, чи передбачали положення цього законодавства своє застосування до цієї конкретної справи.

Метод мультилатералізму хоча й прийшов на заміну унілатералізму, але не витіснив його повністю. В ході Американської колізійної революції метод унілатералізму був покладений в основу методу Брейнарда Кюрі – методу аналізу державних інтересів. Брейnard Кюрі вважав, що для того, щоб визначити застосоване іноземне право, слід встановити просторове охоплення матеріальних норм права. Однак, замість класифікації законів на персональні та територіальні, він запропонував ідею судового тлумачення відповідних матеріальних норм на основі принципів, які лежать в основі цих норм. За Кюрі, це тлумачення дозволить визначити державний інтерес у застосуванні свого права в певних справах.

Метод аналізу державних інтересів Кюрі, без перебільшення, можна назвати одним із найбільш впливових в колізійному праві. Попри те, що загалом мультилатералізм сьогодні домінує у світі, окремі елементи унілатералізму залишаються присутніми в багатьох сучасних законодавствах. Яскравим прикладом цього є Другий Звід законів про конфлікт законів США. За його основу хоч і був покладений мультилатералізм (зокрема, застосування права держави з найбільш тісним зв'язком із правовідносинами), Звід також визнає важливим фактором у виборі права концепцію державних інтересів. Звід передбачає, що для визначення правопорядку, з яким держави мають найбільш тісний зв'язок, необхідно проаналізувати його відповідні принципи та державні інтереси.

У зв'язку із цим, американський вчений Петерсон зробив висновок про те, що методологія вибору іноземного права в США, яка склалася після Американської колізійної революції, результатом якої став Другий Звід законів про конфлікт законів та відповідна судова прак-

тика, є цікавим поєднанням як мультилатерального, так і унілатерального методів [7, ст. ст. 13-14].

В інших країнах відродження унілатералізму є більш поступовим. Як у кодифікованих, так і в некодифікованих системах міжнародного приватного права унілатералізм проявлявся у двох формах:

а) часткове застосування унілатеральних прив'язок із обов'язковим застосуванням *lex fori*;

б) поступове визнання концепції, яка передбачає, що національні або іноземні норми матеріального права слід тлумачити як такі, що застосовуються в деяких міждержавних справах [7, ст. ст. 11-15].

Елементи унілатералізму на території Європи можна відстежити, зокрема, в ст. 9(3) Регламенту Рим I, яка передбачає, що до правовідносин можуть бути застосовані імперативні норми місця виконання [4]. Ще одним прикладом є ст. 7(1) Римської Конвенції про право, що застосовується до договірних зобов'язань 1980 р. і передбачає пряме визнання іноземних імперативних норм [8].

Схоже правило міститься в законодавстві низки інших країн, наприклад, ст. 19 Закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право», яка передбачає, що «якщо законні або очевидно імперативні інтереси... цього вимагають, імперативна норма, інша, ніж та, що може бути передбачена цим Законом, може бути застосована до ситуації, яка має тісний зв'язок із цим правом». Ця стаття також передбачає, що «під час визначення того, чи має така норма застосовуватися, мають бути також проаналізовані цілі та наслідки застосування такої норми». Навіть якщо це не є аналізом державних інтересів, який практикується в США, це чимось дуже до нього наближене [7, ст. 18]. Окрім того, у Швейцарії існують спеціальні застереження про публічний порядок, метою яких є захист деяких національних інте-

ресів та політик. Зокрема, ст. 44(3) Закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право» передбачає, що особа, яка належним чином розлучилася, може знову вступити в шлюб у Швейцарії, навіть якщо застосоване право не визнає розлучення; та ст. ст. 135(2) та 137(2), які передбачають, що у справах, які стосуються відповідальності за якість продукції та перешкоджанню ринкової конкуренції та які регулюються іноземним правом, не може бути присуджена інша компенсація, ніж така, що передбачена швейцарським правом [6]. Схожі положення існують в Угорщині. Наприклад, ст. 34 Закону Угорщини «Про міжнародне приватне право» передбачає, що угорські суди «не можуть встановлювати відповідальність за поведінку, яка не є протиправною, за угорським законодавством, або така, що створює юридичні наслідки, невідомі угорському законодавству, навіть якщо до правовідносин застосовується іноземне право» [3].

У ХХ столітті мультилатеральний підхід став значно поширенишим, ніж унілатеральний, та почав домінувати в системі міжнародного приватного права. Більше того, навіть у країнах, де унілатеральний підхід був закріплений на законодавчому рівні на основі моделі Цивільного кодексу Франції, мультилатералізм почав поступово проявлятися в судовій практиці. [7, ст. ст. 11-12].

Станом на сьогодні унілатералізм отримав своє найбільше визнання на території США, де наприкінці 1950-х проф. Брайнерд Кюрі несвідомо відродив його. Не володіючи інформацією про своїх попередників у теорії унілатералізму, Кюрі сформулював теорію вирішення колізій, яка була дуже схожою з унілатералізмом, принципи якого були сформульовані значно раніше, однак із різницею в тому, що примат *lex fori*, запропонований

Вахтером, був збережений. На основі аналізу робіт Вальтера Вілера Кука та Девіда Кейвера, а також деяких прецедентних рішень Верховного Суду США Кюрі постулював, що колізії законів слід вирішувати, перш за все, з'ясувавши, чи має певний інтерес держава, яка причетна до спірних правовідносин, у застосуванні свого права. Наявність такого інтересу визначається шляхом вивчення змісту конкуруючих законів та визначення того, чи відповідатиме застосування цих законів їхнім основним принципам та цілям у кожній конкретній справі.

До кінця ХХ ст. примат *lex fori*, запропонований Кюрі, де-юре заперечувався більшістю американських судів. Сьогодні теорія Кюрі

хоча і є визнаною, однак більшість науковців та суддів заперечують вузьку інтерпретацію поняття «державний інтерес», яке передбачало, що інтереси держави полягають виключно в захисті осіб, які проживають в цій державі [7, ст. ст. 14-15].

Висновки. Таким чином, в теорії міжнародного приватного права є два основних методи вибору іноземного права, а саме – унілатеральний та мультілатеральний. Унілатералізм виник набагато раніше за мультілатералізм, хоча обидва методи на сьогодні залишаються актуальними, з тією відмінністю, що мультілатералізм все ж є більш розповсюдженим. Основна різниця між цими підходами полягає в тому, що в основі унілатералізму

лежить норма права та державні інтереси, а в основі мультілатералізму – правовідносини та приватні інтереси осіб. Із початком розвитку мультілатералізму почало розвиватися колізійне законодавство, оскільки саме ті пов'язуючі елементи для пошуку «місця» правовідносин, запропоновані Савіньї, можна назвати прототипом сучасних колізійних прив'язок, які сьогодні активно використовуються до правовідносин, ускладнених іноземним елементом. Попри протилежність основних ідей цих методів, їхні елементи можуть бути одночасно присутні в сучасному законодавстві багатьох країн, що лише підкреслює ефективні риси кожного методу. ■

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Basedow, Jürgen, Giesela Rühl, Franco Ferrari, and Asensio P. A. Miguel. *Encyclopedia of Private International Law.*, 2017. Print.
2. Cox, Stan, *Substantive, Multilateral, and Unilateral Choice-of-Law Approaches* (2001). *Willamette Law Review*, Vol. 37, No. 1, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ssrn.com/abstract=2843820>
3. *Hungarian Private International Law Act of 2018* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.researchgate.net/publication/331251597_The_New_Hungarian_Private_International_Law_Act_New_Rules_New_Questions
4. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0593&from=en>
5. Rühl, Giesela, *Unilateralism in European Private International Law* (January 21, 2012). *MAX PLANCK ENCYCLOPEDIA OF EUROPEAN PRIVATE LAW*, Jürgen Basedow, Klaus Hopt & Reinhard Zimmermann, eds., Oxford University Press, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ssrn.com/abstract=1989540>
6. *Switzerland's Federal Code on Private International Law of December 18, 1987* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://www.hse.ru/data/2012/06/08/1252692468/SwissPIL%20%D0%B2%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.%202007%20\(%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB\).pdf](https://www.hse.ru/data/2012/06/08/1252692468/SwissPIL%20%D0%B2%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.%202007%20(%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB).pdf)
7. Symeonides, Symeon. *Private International Law at the End of the 20th Century: Progress or Regress?* Xvth International Congress of Comparative Law. The Hague: Kluwer Law International, 2000. Print.
8. 8. 80/934/EEC: *Convention on the law applicable to contractual obligations opened for signature in Rome on 19 June 1980* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41980A0934&from=EN>

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД МУЛЬТИЛАТЕРАЛЬНОГО ТА УНІЛАТЕРАЛЬНОГО МЕТОДІВ ВИБОРУ ІНОЗЕМНОГО ПРАВА

Г. В. Галущенко

У статті досліджуються основні практичні підходи до вибору іноземного права. Звертається увага на те, які фактори безпосередньо впливали на розвиток методології вибору іноземного права на різних етапах розвитку міжнародного приватного права. Значна увага приділяється розгляду законодавчих положень різних країн, а також міжнародних договорів, які регулюють питання вибору іноземного права на основі розглянутих у статті методів.

Ключові слова: міжнародне приватне право, колізійні норми, іноземне право, мультилатералізм, унілатералізм.

Стаття надійшла до редакції: 30.08.2019.

OVERVIEW OF MULTILATERAL AND UNILATERAL METHODS OF CHOOSING FOREIGN LAW

G. V. Galushchenko

The article deals with the main practical approaches to choice of foreign law. Attention is paid to the factors that influenced development of the methodology for choosing foreign law at various stages of development of private international law. Considerable attention is paid to the legislative provisions of various countries, as well as international treaties, governing choice of foreign law on the basis of the methods considered in the article.

Keywords: private international law, conflict of laws rules, foreign law, multilateralism, unilateralism.

Received: 30.08.2019.

DOI: 10.36035/2312-1831-8-8-24-28